

УДК 37: 371.123

ПОСТРИГАЧ Н.О.

м. Київ, Україна

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У даній статті здійснений аналіз теоретичних ідей компетентнісного підходу як механізму забезпечення якості педагогічної освіти. Також автором здійснена спроба обґрунтування можливості використання прагматичного досвіду зарубіжних країн у теорії та практиці вітчизняної системи педагогічної освіти.

Ключові слова: компетентнісний підхід, парадигма досвіду зарубіжних країн, система педагогічної освіти.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Реформування системи педагогічної освіти в Україні є складовою процесу адаптації національної освітньої системи до змін, що відбуваються останні двадцять років у країнах Європи та світу і пов'язані з усвідомленням важливості та пріоритетності знань, як рушія суспільного добробуту громадян та прогресу в цілому.

У європейському освітньому просторі також здійснюються пошуки теоретичних підходів та реалізуються практичні заходи щодо забезпечення якості вищої педагогічної освіти, а саме: 1) Лісабонська угода, яка декларує наявність і цінність різноманітних освітніх систем і ставить за мету створення умов, за яких більша кількість людей, скориставшись усіма цінностями і здобутками національних систем освіти і науки, зможуть бути мобільними на європейському ринку праці (1997 р.); 2) Сорбонська декларація "Про гармонізацію європейської системи вищої освіти", завдання якої – створення відкритого європейського простору вищої освіти, який має стати більш конкурентоспроможним на світовому ринку освітніх послуг (1998 р.); 3) Болонська Декларація, головною метою якої проголошувалась побудова до 2010 року загальноєвропейського простору вищої освіти, в якому викладачі та студенти зможуть безперешкодно пересуватися, а їхні кваліфікації будуть визнаватися (1999 р.); 4) Офіційна зустріч міністрів освіти європейських країн 19 травня 2005 року в норвезькому місті Берген, де Україна офіційно була залучена до Болонського процесу через підписання міністром освіти і науки України відповідної декларації. Кінцевою метою всіх цих заходів є забезпечення адекватності якості вищої освіти новому етапу розвитку суспільства.

Аналіз досліджень та публікацій. Сучасні вітчизняні та зарубіжні дослідники продовжують пошук шляхів удосконалення професійної підготовки педагогічних кадрів. Прикладними питаннями запровадження компетентнісного підходу у сферу підготовки педагогічного персоналу та освіти в цілому, осмислення його філософсько-методологічних засад, проблемою взаємозв'язку компетенції і компетентностей займаються такі зарубіжні та українські науковці й практики як А. Ху-

торський, А. Бермус, Н. Бібік, Л. Ващенко, Б. Гершунський, Т. Десятов, С. Калашнікова, В. Краєвський, І. Зимняя, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, С. Трубачова, Л. Хоружа та ін.

Серед учених сьогодні розгорнулася дискусія відносно визначення такого освітнього індикатора, яким можна було б оцінювати якість педагогічної освіти. Таким новим концептуальним орієнтиром, що впливав би на формування змісту освіти, її методів, критеріїв тощо, було визначено компетентність, яка більшістю дослідників розглядається "компетентність" як категорія оцінювання, що характеризує людину як суб'єкта діяльності, її здатність успішно виконувати свої повноваження, а спосіб розвитку цього утворення – названо компетентнісним підходом.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на досягнуті результати щодо конкретизації сутності понять "компетентнісний підхід", "професійна компетентність учителя", "ключові компетенції" та інших, вони як категоріальні поняття ще не набули належного наукового осмислення і теоретичної інтерпретації. Про це свідчить їх відсутність у довідково-енциклопедичній літературі загального та фахового спрямування, у психолого-педагогічних словниках; розрізненість наукових даних і певна інформаційна прогалина щодо чіткого визначення сутності і змісту цих понять, а це ускладнює пошук та обґрунтування шляхів їх формування [3, с. 6–7].

Варто зазначити, що хоча проблема підготовки конкурентоспроможного фахівця та виховання компетентної особистості досить активно розробляється сучасними європейськими та вітчизняними науковцями, питання компетентнісного підходу як дієвого механізму забезпечення якості педагогічної освіти й перебуває в площині дискусії й потребує глибокого осмислення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз теоретичних ідей компетентнісного підходу як механізму забезпечення якості педагогічної освіти. Завдання наукової розвідки: обґрунтувати можливості використання прагматичного досвіду зарубіжних країн щодо підготовки педагогічних кадрів на засадах

компетентнісного підходу в теорії і практиці вітчизняної системи педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загально визнаним є твердження про те, що які ідеї, зміст і морально-етичні норми сповідаються і реалізуються сьогодні освітою, таким буде суспільство у недалекому майбутньому. Насамперед мова йде про те, що оновлена освіта покликана формувати не лише носія певних знань, але й творчу особистість, здатну використовувати отримані знання для конкурентоспроможної цілеспрямованої діяльності в будь-якій сфері суспільного життя. Важливим є й те, що в постіндустріальному світі змінюються взаємозв'язки та взаємовпливи між освітніми та іншими суспільними інституціями, які відповідають за соціально-економічний та культурний розвиток сучасних країн.

Розвинені суспільства усвідомлено прагнуть організувати навчально-виховний процес так, щоб якомога більша частка їхньої спільноти отримала у процесі навчання статус творчої особистості. Саме творча особистість, яка усвідомлено зреалізувала себе в суспільній ієрархії та діяльністю якої задоволене суспільство, спроможна активно і ефективно впливати на висхідний розвиток сучасних країн.

Суспільна потреба спонукає сучасну школу, її вчителів та педагогів-науковців до пошуку нових педагогічних ідей, технологій, методів та підходів, до поширення і запровадження передового педагогічного досвіду. В той же час слід усвідомлювати, що освіта як суспільна інституція, розвиваючись і самовдосконалюючись, змінює свою структуру та зміст, відповідно до змін і відносин, які домінують в суспільстві на даному етапі його історичного розвитку. Особливості розвитку сучасної освіти в розвинених країнах визначаються і насамперед залежать від: векторів глобалізації; характеру трансформаційних процесів; особливостей інформаційних досягнень; вміння адекватно реагувати на зовнішні зміни; відстанями до постіндустріального суспільства; суспільного усвідомлення ролі і місця освіти в сучасному житті.

Сучасні країни, дбаючи про висхідний соціально-економічний розвиток, повинні не тільки враховувати загальні тенденції та принципи розвитку освіти на зламі століть, але й ефективно їх запроваджувати та вдосконалювати відповідно до вимог часу. Саме освітянські тенденції прогнозують контури майбутнього суспільства, а принципи – відповідають за динаміку його модернізації. До основних освітніх тенденцій і закономірностей сьогодні відносять: створення єдиного європейського освітнього простору; людиноцентристську парадигму навчально-виховного процесу; прагнення уніфікувати і стандартизувати всі освітні підходи; створення умов для освіти упродовж всього життя; неперервне зростання вартісних показників на розвиток і функціонування освітніх інституцій.

Із вище наведеного переліку можна зробити загальний висновок про наявність діалектичних протиріч в цих підходах. З одного боку, освіта орієнтується на особистість та її особливі запити, а з іншого – вона змушена підпорядковуватися законам стандартизації і конвеєризації в навчанні і вихованні, які визначають специфіку розвитку сучасного суспільства загалом. Сьогоднішня європейська освіта базується на принципах: 1) навчитися жити разом; 2) навчитися отримувати знання; 3) навчитися працювати; 4) навчитися жити, які по суті, є глобальними компетентностями особистості.

На цьому загальному фоні слід виділити ознаки специфічних змін в освіті на зламі століть: 1) формування елітної системи освіти, яка переходить від “масового конвеєрного” до “одиночного” виробництва; 2) перехід від механічного засвоєння інформації до формування компетентнісних якостей, необхідних для творчої діяльності.

Основним орієнтиром сучасної освіти є формування творчої особистості, яка здатна саморозвиватися і самовдосконалюватися. Громадянське суспільство, його демократичні принципи та цінності, на які сьогодні орієнтується й українська спільнота, адекватно скеровують особу на високу професійну компетентність, активну і принципову поведінку в усіх життєво творчих процесах.

В цьому контексті прийнято виділяти три підходи до розвитку освіти на сучасному етапі: 1) з точки зору змісту освіти – знанневий підхід, для якого важливими є знання, які учні здобувають в школі; 2) з точки зору особливостей процесу навчання – важливими є питання організації навчання, як учні вчать, яку інформацію засвоюють, як їх вчать учителі, як побудована пізнавальна діяльність. Головними виступають питання – що вчити, як вчити, що засвоюється?; 3) з точки зору отриманих результатів – компетентнісний підхід, який націлює освіту на формування та розвиток базових і предметних компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо) якими мають володіти учні після закінчення школи. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини в тих, чи інших питаннях [5].

Поняття “компетенція” і “компетентність” вживаються в державних документах. Здійснено ряд публікацій та наукових розвідок з досвіду “компетенізації” європейської школи. У них наведено описи й переліки компетентностей, на які в освіті орієнтуються європейські країни, охарактеризовано підходи до їхнього впровадження в освіту. До основних компетенцій, яких потребує сучасне життя, автори Проекту Критеріїв зараховують соціальні, полікультурні, комунікативні, інформаційні, саморозвитку та самоосвіти та “компетенції, що реалізуються у прагненні і здатності до раціональної продуктивної, творчої діяльності” [6, с. 179].

Європейські джерела, що висвітлюють поняття "компетентність", трактують його як комбінацію вмінь, знань і цінностей. Термін "ключові компетентності" (компетенції) визначається як змінний, багатofункціональний набір знань, умінь і ставлень, які потрібні всім індивідам для особистісної реалізації і розвитку, інтеграції та працевлаштування [2, с. 15].

Нині системи освіти різних країн Європи при всій їх культурно-національній різноманітності та специфіці економічного розвитку характеризують дві тенденції. Це: 1) перехід до професійних стандартів, що ґрунтуються на результатах; 2) системний опис кваліфікацій в термінах професійних компетенцій. Створюються європейські організаційні структури з впровадження своєрідного "європас-порта" – сертифіката, в якому буде зазначено засвоєні студентом компетенції і кваліфікації, що пройшли процедуру взаємовизнання, а також доповнення європейського резюме спеціальним додатком з переліком освоєних спеціальних професійних і ключових компетенцій [4, с. 59].

У провідних країнах Південної Європи функціонують такі дві моделі визначення умінь та компетентностей. Згідно першої моделі набір компетентностей є наскрізним для навчальних програм і курсів педагогічної освіти, а університети мають право вирішувати проблему запровадження певних компетентностей у вище вказані програми (Італія та Іспанія). Згідно другої моделі вміння й компетентності, які необхідні викладачам для успішної реалізації професійних функцій, не визначаються на національному рівні (Греція), але це можливо й на рівні окремих навчальних закладів.

Таким чином, як показали дослідження у рамках європейської програми Тьюнінг "Навчання освітніх структур в Європі", рівень відображення компетентностей при визначенні та розробленні програм університетських циклів у Європі різняться залежно від традицій та особливостей освітніх систем.

Тому, на думку багатьох вітчизняних учених, в Україні потрібно насамперед вивчити, з чим це пов'язано, і підготувати рекомендації щодо впровадження понять компетентностей та їх стандартизовані переліки відповідно до наших умов [1, с.134].

Висновки. Проведене дослідження, на наш погляд, свідчить як про неоднозначність і багатовимірність трактування компетентнісного підходу в педагогічній освіті європейських країн, так і про багатоманітність його реалізації в навчальному процесі закладів педагогічної освіти в Європі з метою забезпечення її якості. Перспективи подальших розробок у даному напрямі полягають у більш детальному визначенні шляхів і засобів реалізації компетентнісного підходу як механізму забезпечення якості професійної підготовки педагогічного персоналу.

Література

1. Біла книга національної освіти України: Проект /Акад. пед. наук України; за ред. В.Г. Кременя. – К., 2009. – 185 с.
2. Голубева М. О. Визначення ключових компетентностей майбутніх учителів: європейський досвід / М.О. Голубева, І.В. П'яньковська // Наукові записки. Том 84. – Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – К.: Видавничий дім "Киево-Могилянська академія", 2008. – 73 с.
3. Зязюн І. Добродійність і мудрість учителя у філософському леті простору і часу /І. Зязюн // Імідж сучасного педагога: наук.-практ. освітньо-популярний часопис. – 2009. – 10 (99). – 97 с.
4. Олейникова О.Н. Европейское сотрудничество в области профессионального образования и обучения: Копенгагенский процесс / О.Н. Олейникова. – М.: Центр изучения проблем профессионального образования, 2004. – 70 с.
5. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя: Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakinpoo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>
6. Хоружа Л. Л. Компетентнісний підхід в освіті: ретроспективний погляд на розвиток ідеї / Л.Л. Хоружа // Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка: Збірник наукових праць. – К.: КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2007. – С. 178–183.

ПОСТРИГАЧ Н.О.

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД КАК МЕХАНИЗМ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В данной статье осуществлен анализ теоретических идей компетентностного подхода как механизма обеспечения качества педагогического образования. Также автором осуществлена попытка обоснования возможности использования прагматического опыта зарубежных стран к подготовке педагогических кадров на засадах компетентностного подхода в теории и практике отечественной системы педагогического образования.

Ключевые слова: компетентностный подход, парадигма опыта зарубежных стран, система педагогического образования.

POSTRYGACH N.O.

COMPETENCE APPROACH AS A MECHANISM TO ENSURE THE QUALITY OF TEACHER EDUCATION

The article analyzes the theoretical ideas of competence-based approach as a mechanism to ensure the quality of teacher education. The author also made an attempt to justify the possibility of using a pragmatic experience of foreign countries to train teachers implementing the competency approach in theory and practice of the national system of teacher education.

Key words: competence-based approach, a pragmatic experience of foreign countries, system of teacher education.